

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

МЕХАНІЗМИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:

студентка VI курсу 691 групи

Галузь знань: 29 «Міжнародні
відносини»

Спеціальність: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Місяць Марія Миколаївна

Науковий керівник:

Доктор історичних наук, професор

Тригуб Олександр Петрович

Миколаїв – 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Розпад біполярної системи міжнародних відносин і кардинальні зміни на політичній карті світу призвели до трансформації системи міжнародної безпеки і змусили переосмислити поняття загрози у сучасному світі. Традиційні війни, що характеризувалися формальним оголошенням і лінійним веденням бойових дій, відходять у минуле. Хоча говорити про повне знецінення ролі військового фактору у міжнародних відносинах ще зарано, противники починають комбінувати його з економічними, політичними та інформаційними атаками. Таким чином, на зміну традиційним конфліктам приходять гібридні війни.

У XXI столітті наша держава зіткнулася із безпрецедентним актом гібридної агресії з боку свого північного сусіда – Російської Федерації. На першому етапі політична еліта, служби безпеки і населення виявилось неготовими до масованої атаки у військовій, економічній та інформаційній сферах. Гібридну війну – *hybrid warfare* – можна у найзагальніших рисах визначити як будь-які дії ворога, який швидко та гнучко використовує комбінації дозволеної зброї, партизанську війну, тероризм, злочини на полі бою, економічний та інформаційний впливи тощо. Отже, актуальність даного дослідження визначається рядом зовнішньополітичних чинників, головними з яких, на думку авторів, є небезпечне поширення гібридних конфліктів і необхідність вироблення ефективної стратегії протидії таким загрозам для України.

Об'єктом дипломної роботи магістра є феномен гібридної війни як один з видів сучасних міжнародних конфліктів, а **предметом** – механізми м'якої сили в умовах гібридної війни.

Метою даного дослідження є з'ясування сутності гібридної війни, її основних складових та висвітлення дії механізмів м'якої сили за даних умов. Відповідно до мети автор роботи сформулював наступні **завдання**:

- охарактеризувати стан наукової розробки проблеми та її джерельну базу;

- розкрити понятійно-категоріальний апарат, методологію та методи дослідження;
- з'ясувати місце гібридної війни у сучасних міжнародних конфліктах;
- визначити сутність та складові гібридного протистояння;
- висвітлити дію механізмів м'якої сили за умов гібридної війни;
- порівняти особливості гібридної війни у регіоні Близького Сходу та на Сході України.

Хронологічні рамки дослідження. *Нижньою межею* дослідження є 2006 рік, коли почалася війна у Лівані, яку дослідники вважають класичним прикладом гібридної війни. Заради визначення історичних передумов сучасних процесів автор виходить за хронологічні межі, характеризуючи гібридні складові міжнародних конфліктів у ХХ ст. *Верхньою межею* будемо вважати 2019 рік, зважаючи на гібридну війну на Сході України, що ще триває.

Територіальні межі дослідження охоплюють передовсім пострадянський простір та регіон Великого Близького Сходу, що пояснюється предметом дослідження.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на принципах неупередженості, наукової об'єктивності та достовірності. У роботі використані діалектичний та системний методи, історико-генетичний та метод компаративного аналізу.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у висвітленні на рівні магістерської роботи механізмів м'якої сили за умов гібридної війни як нового типу міжнародних конфліктів.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості застосування матеріалів та результатів дослідження при викладанні дисциплін «Сучасні тенденції міжнародних відносин», «Конфліктологія та теорія переговорів», «Актуальні проблеми міжнародних відносин» тощо.

Апробація результатів дослідження здійснена на таких наукових конференціях: ІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Аркасівські читання: історична наука на сучасному етапі розвитку української державності»

(Миколаїв, МНУ імені В.О. Сухомлинського 10-11 травня 2019 р.) та XII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність» (Миколаїв, ЧНУ імені Петра Могили, 24-25 травня 2019 р.).

Публікації. За результатами дослідження автором опубліковано 3 наукових праці, з них 1 – у науковому фаховому виданні України з політичних наук (у співавторстві з науковим керівником) та 2 – матеріали конференцій.

- 1 Тригуб О.П., Місяць М.М. Феномен гібридної війни в українській та зарубіжній політології // Наукові праці. Серія «Політологія». Вип. 312. Т. 324. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. П. Могили, 2019.
- 2 Місяць М. Гібридна війна та її складові // Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність. Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих учених (Миколаїв, ЧНУ імені Петра Могили, 24-25 травня 2019 р.). Миколаїв, 2019.
- 3 Місяць М. Феномен гібридної війни в теоріях війн четвертого покоління // Аркасівські читання: історична наука на сучасному етапі розвитку української державності. Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції (10-11 травня 2019 р.). Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019. С. 66-68.

Структура роботи. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, розділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури (97 найменувань українською, російською та англійською мовами). Загальний обсяг роботи становить 119 сторінок, з них основного тексту – 108 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та основні завдання, визначено об'єкт та предмет, методи дослідження, з'ясовано хронологічні та територіальні рамки магістерської роботи, показано наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, а також зазначено форми апробації результатів дослідження.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні основи дослідження механізмів «м'якої сили» в умовах гібридної війни» – здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми та джерельної бази роботи, визначено основні принципи та методи дослідження, розкрито понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Автор аналізує положення американської, російської та вітчизняної наукових шкіл політичної науки у з'ясуванні феномену гібридної війни як нового типу міжнародних конфліктів. Зокрема, відзначаються досягнення Ф. Гоффмана, С. Віллемсона, Н. Фрейєра, українських науковців Є. Магди, М. Требіна, Г. Яворської. Проаналізовано праці російських дослідників О. Бартоша та А. Манойло.

Джерельна база роботи репрезентована трьома групами джерел, а саме, документи міжнародних організацій і міжнародні договори, внутрішнє законодавство держав світу (напр., Стратегія національної безпеки України 2018 р., чинна редакція Воєнної доктрини РФ тощо), інтерв'ю офіційних осіб держав і міжнародних організацій.

У роботі розкрито зміст понять «гібридна війна», «гібридні загрози», «м'яка сила» та ін., а також охарактеризовано основні підходи до визначення сутності гібридної війни.

Робота ґрунтується на принципах неупередженості, наукової об'єктивності та достовірності. У роботі використані діалектичний та системний методи, історико-генетичний та метод компаративного аналізу. Також були використані

загальнонаукові методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, класифікації, періодизації, узагальнення.

Другий розділ – «Місце гібридного протистояння серед сучасних міжнародних конфліктів» – присвячений аналізу теорії війн, зокрема, сутності війн четвертого покоління, у рамках даного підходу й розглядається феномен гібридної війни. Сучасна епоха характеризується процесами гібридизації, в тому числі і у військовій сфері. Традиційні форми війни змішуються з діяльністю організованої злочинності, іррегулярними конфліктами і тероризмом. Гібридна війна розглядається як будь-які дії ворога, який швидко та гнучко використовує найрізноманітніші комбінації дозволеної зброї, партизанську війну, тероризм, злочини на полі бою, і все для досягнення політичних цілей.

Визначено основні ознаки такого виду протистояння, акцентовано увагу на взаємозв'язку традиційних та нових методів ведення війни, виокремлено етапи гібридного конфлікту та охарактеризовано його основні складові. Розглянуто п'ять ключових характеристик гібридних воєн, зокрема, ту, яка визначає сутність гібридної війни ідентоцид, тобто знищення національно-державної громадянської ідентичності країни-суперника. Доведено, що головними складовими гібридного протистояння є економічна, інформаційна і військова.

У третьому розділі – «Практична реалізація принципів гібридної війни у XXI столітті» – досліджуються приклади застосування механізмів «м'якої сили» на початку XXI ст. у близькосхідному регіоні та на Сході України. Відзначено, що класичним прикладом гібридної війни аналітики вважають війну, яку вела «Хезболла» в Лівані у 2006 р., використовуючи класичні військові дії, нерегулярні збройні формування та інформаційні методи ведення війни, завдавши Ізраїлю, на думку багатьох експертів, стратегічної поразки. Також розглянуто використання методів гібридної війни Ісламською Державою щодо Іраку та Сирії в останні роки.

Доведено застосування стратегії гібридної війни з боку Російської Федерації щодо української держави (ситуація на Сході України), зокрема, інспірування та підтримка з боку РФ сепаратистських настроїв на Донбасі, безпосередня участь в антиукраїнських акціях російських громадян («туристів», «добровольців»,

«зелених чоловічків» – тобто осіб у військовій формі, але без розпізнавальних знаків); масована інформаційна кампанія російських ЗМІ та потужний політико-психологічний імпульс приєднання Криму до РФ – що значно посилює традиційні проросійські настрої серед значної частини жителів Донбасу та неприйняття ними «нової київської влади».

Порівнюючи гібридні війни, яку ведуть Росія та Ісламська Держава, можна підкреслити, що Росія скоординовано застосовувала широкий спектр тактик, від політичного й економічного примусу, кібератак, дезінформації і пропаганди до відкритих і прихованих бойових дій. Ці інструменти динамічно змінювалися для підтримки сепаратистського руху на Донбасі.

У результаті дослідження автор дійшов таких **висновків:**

Використання механізмів «м'якої сили» в умовах гібридної війни є актуальним і недостатньо вивченим. У той же час аналіз феномену гібридної війни за останні п'ять років набув посиленої актуальності для України. Аналіз творчого доробку українських і зарубіжних науковців довів політичну заангажованість цього напрямку досліджень як з боку російських політологів, так і частини західних і вітчизняних фахівців. Незважаючи на те, що не всі джерела роботи є рівнозначними за змістом, їх сукупності, інформаційності та насиченості виявилось достатньо для розкриття теми та досягнення зазначеної перед автором мети.

Розкрито категоріальний апарат дослідження. Політика «м'якої сили» на початку XXI ст. відіграє величезну роль. Вміле використання цього ресурсу дозволить державі активізувати приховані можливості, які можуть мати серйозний вплив і на її внутрішній розвиток, і на місце в системі міжнародних відносин. При цьому важливою складовою успішної політики «м'якої сили» є здатність сприймати реакцію публіки і враховувати її при коригуванні стратегії. Попри те, що поняття «м'якої сили» було сформульовано лише наприкінці XX ст. як системне явище, вона проявлялася у різних формах ще від часів стародавніх цивілізацій. Однак саме процеси глобалізації та розвиток новітніх інформаційних технологій радикально підвищили значення комунікаційних процесів та інформаційних впливів. Гібридну війну – *hybrid warfare* – можна у найзагальніших рисах

визначити як будь-які дії ворога, який швидко та гнучко використовує комбінації дозволеної зброї, партизанську війну, тероризм, злочини на полі бою, економічний та інформаційний впливи тощо.

Задля дослідження механізмів «м'якої сили» в умовах гібридної війни автор використав як загальні, так і конкретнонаукові принципи та підходи. Дана робота виконана на основі інформаційного, компаративного, та системного підходу з використанням принципів об'єктивності, причинності, термінологічного та принципу наукової неупередженості. Автором використано низку загальнонаукових та спеціальних методів. Методи аналізу та синтезу допомогли деталізувати об'єкт та предмет дослідження; метод узагальнення допоміг сформулювати висновки. Історичний метод допоміг автору розкрити передумови гібридного протистояння, а метод порівняльного політологічного аналізу виявив особливості гібридного конфлікту на Сході України у порівнянні з іншими гібридними війнами.

Сучасна система міжнародних відносин характеризується поширенням конфліктів четвертого покоління. Традиційні формальні війни відходять у минуле, а найбільш поширеними стають нові види конфліктів. Серед таких особливої уваги заслуговують гібридні війни. Гібридна війна є одним з важливих і поширених типів міжнародних конфліктів на сучасному етапі. Слід зазначити, що серед дослідників немає єдиного визначення цього феномену. Основними передумовами гібридної війни можна назвати перевагу агресора над супротивником у військовій, економічній та інформаційній сферах, що надаватиме йому необхідні важелі впливу, і слабкість об'єкта агресії. На підготовчому етапі агресор формує ідеологічні, політичні та військові передумови майбутньої агресії. На активному проводиться прихована агресія проти обраної країни з метою безпосередньої реалізації поставлених цілей. Заключний етап характеризується закріпленням позицій.

Гібридну війну можна у найзагальніших рисах визначити як сукупність заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на

досягнення стратегічних цілей. До складових гібридної війни відносяться традиційні та нестандартні загрози, тероризм, підривні дії, використання новітніх технологій для протидії перевазі супротивника у військовій силі. Головними елементами гібридного протистояння є економічна, інформаційна і військова атаки. Хоча військовий фактор все ще є важливим, автор вважає саме інформаційну війну базою для підготовки подальшого гібридного протистояння.

На прикладі конфліктів у регіоні Великого Близького Сходу та пострадянського простору, зокрема, на Сході України, висвітлено дію механізмів м'якої сили за умов гібридної війни та здійснено порівняльну характеристику дій у даному напрямі Ісламської Держави, Аль-Кайди, «Братів-мусульман», «Хезболли» з одного боку, та РФ – з другого. Доведено, що завдяки власній моделі, формату «м'якої сили» ісламісти з ІД, Аль-Кайди, БМ та ін. можуть роками вести збройну відкриту або диверсійну боротьбу проти «західного світу» щоденно поповнюючи власні ресурси за рахунок допомоги від політичних партій та рухів, діаспори, що поділяють їхні погляди та легально діють по всьому світу, залучаючи до своїх лав інтелекцію, університетських професорів, аналітиків, бізнесменів, які репрезентують національну інтелектуальну та ділову еліту.

Гібридна війна на Сході України має деякі особливості. Головною такою особливістю гібридного конфлікту, який розгортається в Україні та вже призвів до анексії Криму і збройного протистояння на сході країни, є його багаторівневність. Ця криза стала результатом збігу трьох різнорівневних конфліктів: геополітичного (глобального), українсько-російського (регіонального) та власне внутрішньоукраїнського (локального), який підтримується за допомогою інформаційного впливу РФ. При цьому конфлікти вищого рівня впливають на розгортання конфліктів нижчого рівня і навпаки, а одні й ті ж самі актори можуть виступати на різних рівнях у різних ролях.

Порівнюючи гібридні війни, яку ведуть Росія та Ісламська Держава, можна підкреслити, що Росія скоординовано застосовувала широкий спектр тактик, від політичного й економічного примусу, кібератак, дезінформації і пропаганди до відкритих і прихованих бойових дій. Ці інструменти динамічно змінювалися для

підтримки сепаратистського руху на Донбасі.

У відносинах з РФ Україні слід орієнтуватися на формат «обмеженого співіснування», який передбачає кардинальний перегляд специфіки та характеру контактів у різних сферах і галузях з урахуванням нинішніх реалій, жорстке відстоювання національних інтересів з розумними компромісами та чітке визначення питань, за якими компроміс є неможливим.

Отже, загроза застосування механізмів «м'якої сили» в умовах гібридної війни вимагає не просто пошуку адекватних відповідей на щоденні виклики. На часі є розробка системної відповіді, стратегії на роки наперед. Це видається неможливим без теоретичного осмислення сутності проблеми, не лише суто її військової складової, а й політичних, соціокультурних, техніко-економічних та геополітичних аспектів.

АНОТАЦІЯ

Місяць М. М. Механізми «м'якої сили» в умовах гібридної війни. – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Актуальність дослідження визначається небезпекою поширення гібридних конфліктів і необхідністю вироблення ефективної стратегії протидії таким загрозам для України, зважаючи на безпрецедентний акт гібридної агресії з боку Російської Федерації.

Розглянуто феномен гібридної війни як одного з типів війн четвертого покоління та визначено його головні ознаки. Висвітлені підходи вітчизняних і зарубіжних, зокрема, американських і російських, політологів до даної проблеми. Розглянуто п'ять ключових характеристик гібридних воєн, зокрема, ту, яка визначає сутністю гібридної війни ідентоцид, тобто знищення національно-державної громадянської ідентичності країни-суперника. Доведено, що головними складовими гібридного протистояння є економічна, інформаційна і військова.

На прикладі конфліктів у регіоні Великого Близького Сходу та пострадянського простору, зокрема, на Сході України, висвітлено дію механізмів м'якої сили за умов гібридної війни та здійснено порівняльну характеристику дій у даному напрямі Ісламської Держави, Аль-Кайди, «Братів-мусульман», «Хезболли» з одного боку, та РФ – з другого.

Ключові слова: гібридна війна, «м'яка сила», агресія, Україна, РФ, Близький Схід, тероризм.

SUMMARY

Misiats M.M. Mechanisms of «soft power» in a hybrid warfare. - Manuscript.

Graduate work for obtaining Master's Degree. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2019.

The urgency of the current study is determined by the danger of the hybrid conflicts' spread and the need to develop an effective strategy to counteract such threats to Ukraine, given the unprecedented act of hybrid aggression of the Russian Federation.

The phenomenon of *hybrid warfare* is considered; the approaches of domestic and foreign, in particular American and Russian, political scientists to the given problem are highlighted. The five key characteristics of hybrid warfare are examined, in particular, the one that defines the essence of the hybrid conflict as an *identocide*, which is the destruction of the national-state civic identity of a rival.

The research purpose is to disclose an essence of the hybrid warfare, including its core components, and the mechanisms of *soft power* under the given conditions. The object is the phenomenon of hybrid warfare as one of the types of modern international conflicts; and the subject is a set of the soft power mechanisms in hybrid warfare.

The first section analyzes the state of problem's scientific development and the source base, determines the primary principles and methods of research and reveals the conceptual-categorical apparatus of the study.

The source list includes national internal laws, documents of international organizations and international treaties. The conceptual contents of *hybrid warfare*, *hybrid threats* and *soft power*, etc. are described and the principal approaches to the definition of the hybrid warfare essence are determined.

The second section focuses on the relationship between traditional and new methods of warfare, outlines the stages of a hybrid conflict and describes its core components.

The third section examines the soft power mechanisms applying in the early XXI century in the Middle East and the East of Ukraine. The hybrid warfare methods used by the Islamic State over Iraq and Syria in the recent years have been considered. The effect of soft power mechanisms under the hybrid warfare conditions is described and a comparative description of activities of the Islamic State, Al-Qaida, the Muslim Brotherhood, Hezbollah on the one hand, and the Russian Federation on the other is fulfilled.

It is concluded that the wise applying of the soft power resource enables a state to activate the hidden opportunities that can have an impact on its internal development and on the place in the system of international relations, which is characterized by existing the fourth generation conflicts, in particular, the hybrid ones. The hybrid warfare is seen as any enemy action that quickly and flexibly uses the most diverse combinations of permissible weapons, guerrilla warfare, terrorism and crimes on a battlefield to achieve political goals. It is proved that the primary components of the hybrid confrontation are economic, informational and military ones. The use of soft power mechanisms gives a state the advantages in conducting hybrid warfare.

Key words: hybrid warfare; soft power; aggression; Ukraine; the Russian Federation; the Middle East; terrorism.